

Gemerts dialect

Wim Vos

Misschien is het nuttig om nog even in te gaan op het doel van deze artikelen. Het is in ieder geval niet mijn bedoeling u te vertellen wat goed Gemerts is. De uitdrukkingen en woorden die ik heren der opvang, leg ik aan u voor in de hoop dat u erop zult reageren met opmerkingen en aanvullingen. Slechts op die manier kunnen we een steeds scherper beeld krijgen van de omvang van de Gemertse woordenschat.

Dan wordt het nu tijd dat we weer eens

gaan luisteren naar een van onze trouwste zegsvrouwen, Riek Jonkers v.d. Putten van de Heuvelsepad. Van haar kreeg ik op 11 januari 1993 een lange lijst met woorden en gezegdes. Op 15 september van hetzelfde jaar sprak ze deze op mijn verzoek in op een cassettebandje. Door het vele werk aan het Gemerts Woordenboek (1996) is dit materiaal tot nu toe blijven liggen. Veel woorden en gezegdes van Riek staan al in het GWB en daarom heb ik de minder bekende gekozen voor dit artikel.

---

aete

ww (*ît, aot, ge-aete*): eten. Van iemand die niet erg bijdehand is, wordt gezegd: *Ge kaant sien dè se gîn verstaant hé van gekôkt aete*. Als iemand boert tijdens of na het eten, kan het volgende rijmpje als verontschuldiging gebezigd worden:

Ik hép che-aete èn gebit (:gebeden)

dan möök bowre wôr ik sit.

afraepe

ww: afstropen, overal weghalen. *Die katte raepen allez af; ze haolen alle vûggelkez aajt*: die katten stropen alles af; ze halen alle nesten leeg.

afslôn

ww (*slû af, sloeg af, afcheslágge*): 1. afranselen (= *avdòrse, raokele*). *Waacht már, nô de skool slòw 'k ow af*. 2. afslaan (in twee betekenissen: a. door slaan verwijderen, bv. van insecten. b. weigeren, afwijzen). *Haj slû niks av as fliejge*: hij slaat nooit een aanbod af (vooral als het om eten of drinken gaat). Beide betekenissen vindt men terug in de Gemertse uitdrukking.

ándejsle

ww: vertrekken. *Haj dejselt wîr án*: hij vertrekt weer.

ánspitse

ww: aanpunten, puntig maken. (Tegen een lastpost:) *Ze moessen ow ánspitse, in de gront slôn èn dam már hoope dè ge nie án-groejt*. Nog een uitdrukking met dit woord: *As che 't chewoon béént, dan kaande 't wél av dè se 'nem bônstaok op owe kòp ánspitse, már dam moette 't wél gewoon zén*: (sarcastisch:) je hebt gemakkelijk praten, als je eraan gewend bent, is alles gemakkelijk.

avdòrse

ww: afranselen (= *afslôn, raokele*)

beeze (ook: bizze)

ww (*beest, beezde, gebeest*): rennen, hollen met opgeheven staart (o.a. van koeien, bv. bij hitte, geplaagd door insecten)¹. Riek schreef dit woord op in een rijmpje waarvan we vermoeden dat het niet compleet is: *Hanneske Geeze z'm pèrt begos te beeze*. Gied Jonkers leerde dit vers in zijn jeugd in De Mortel. Wie van onze lezers weet de rest?

Riek geeft ook de uitdrukking die in het GWB staat onder *bizze*: *Az d'aen kow beest, stîqd d'aander de stárt umhòch*, daarbij aangevend dat we dit niet slechts letterlijk hoeven te interpreteren. Zij geeft als voorbeeld: als een vrouw iets nieuws heeft, bv. een jurk, dan wil een ander dat ook hebben.

Van Jo Maas en Tonnie Maas-Moors hoorde ik als voorbeeld: als één dochter trouwt, volgen ook de andere meisjes al gauw.

be`raw

o ev/geen mv: berouw. *Beraw, goej vûrneemez èn de brantweer kòmmen aalt te laot*: het berouw komt na de zonde.

béngé (binge)

ww (*beent, bong, gebonge*): binden. *Ge moet wa vûr owem baojk te béngen hébbe*: je

moet wat geld overhouden voor slechte tijden. [Geld werd door vrouwen vroeger bewaard in een losse tès die aan linten om het middel werd gebonden onder de rokken].

boek

o ev/mv *büjk* (1886), tegenwoordig *boekke*, verkl *bükske*: boek. Kan iemand me vertellen onder welke omstandigheden en door wie het volgende rijmpje gebruikt werd?

Aa Bee bükske
Moedder skeet in 't hükske
Vádder skeet in 't pènneke
Hè, wa vólle mènneke!

bont

bn: bont (gekleurd). *Vam boovem bont, van ondere stront*: iemand die er uiterlijk heel netjes uitziet, maar in werkelijkheid niet zo hygiënisch is.

boocht

o? ev/geen mv: 1. rommel, uitschot. 2. asociaal volk, tuig. Riek noteerde: *Boocht fan de lichste richel*: tuig van de richel. Volgens Van Dale ² is het woord 'bocht' waarschijnlijk verwant aan het Gothische 'usbaugjan', dat uitvegen betekende.

bowr

m ev/mv *boerre*: boer. *Az d'm bowr wejn èn de pestòwr mólq* (:karnemelk) *dringkt, zén ze bèèj* (allebaj) *ziejk*: dan is het niet zo best met hen gesteld.

bralle

ww: huilen. *Stôt 'r nie zô te bralle*. [In het Nederlands betekent 'brallen' tegenwoordig 'snoeven', maar Van Dale geeft als gewestelijke betekenis ook 'huilen'. In het Gemerts hebben we ook de vorm *brulle* die eveneens '(heel hard) huilen' betekent maar ook 'het voortdurend loeien van een koe die brulziek is'. Het Nederlandse 'brullen' kan behalve 'luid roepen', enz. ook 'zeer hard huilen' betekenen: de jongen zette het op een brullen.]

Voor 'huilen' hebben we nu de volgende synoniemen in het Gemerts: *bralle*, *brulle*, *jangke*, *joekkere*, *kwaeke*, *pratte*, *protte*, *simme*, *simpe*, *skrûwe* (het laatste woord is gebruikt in de nieuwste uitgave van de Heemkundekring '*...Èn ons moeder skrûwde*').

braowe`rééj

v ev/mv -e: brouwerij. *Naw kömt 'r laeven in de braowerééj*. Volgens Riek betekent dat: nu gaat het erop aankomen.

dol

m ev/geen mv: last, moeite, gelazer, trammelant ³. *Wa héé'k dôr dik dol mî*: wat heb ik daar vaak veel gelazer mee.

döpke

o verkl (van *dòp*): dopje?

Öpken döpke saare söpke

öpken döpken dom!

Döpke is het enige woord in het rijmpje (dat wij vroeger allemaal thuis leerden), waar we een betekenis aan zouden kunnen toekennen in het Gemerts. Het laatste woord van het rijmpje, *dom*, lijkt op het Nederlandse 'dom', maar 'dom' is *stom* in het Gemerts. Het zou ook de naaf van een karrenwiel kunnen zijn, maar dat is niet erg waarschijnlijk in een kinderrijmpje. Ik denk dat het een aftelrijmpje was dat gebruikt werd om te bepalen wie er bij een spelletje aan de beurt was. Maar eerlijk gezegd weet ik dat niet meer precies. Graag inlichtingen!

düvvel

m ev/mv -s: duivel [<chr. Lat. diabolus <Gr. diabolos: belasteraar]. *Iedder 't seeng èn de düvvel niks*: je moet ieder het zijne geven, je moet ieder geven wat hem toekomt.

èèr-réngk

m ev/mv -*réng*e: vingerhoed (die werd gedragen als je met de hand iets moest naaien, bv. bij het aanzetten van knopen).

fòk

m ev/mv -*ke*: (spottend) (een grote) neus. *Haw stil òv ik fat ow baj owe fòk*. [In het Nederlands heeft het woord deze betekenis niet, wèl 'zeil' (van een schip) en (informeel) 'bril'. Cor Hoppenbrouwers ⁴ schrijft over dit woord, dat ook in het Kempenlands voorkomt: "Fòk is een zuidelijk woord voor 'neus', meestal een groot exemplaar. Het woord wordt ook in het Antwerps gebruikt, veelal spottend. Het zal wel verband houden met de fòk, het driehoekig zeil dat aan de eerste scheepsmast bevestigd is. Ook een opvallende neus heeft